

Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

katedra pedagogiky a psychologie

Obsah předškolního vzdělávání – Podzim

The Contents of Preschool Education – Autumn

bakalářská práce

Milena Bejlková

vedoucí diplomové práce

Mgr. Eva Svobodová

**České Budějovice
2007**

Děkuji vedoucí diplomové práce , Mgr. Evě Svobodové, za rady, připomínky a metodické vedení práce.

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci vypracovala zcela samostatně a veškerou literaturu jsem uvedla v seznamu použité a citované literatury.

České Budějovice 30.3.2007

ANOTACE :

Tato bakalářská práce se zaměřuje na současné dětství, jak ho děti prožívají, co je ovlivňuje a čím by mohla mateřská škola přispět k jeho obohacení. V teoretické části je nastíněna historie pohledu na dítě a jeho dětství. Dále je rozbor současných autorů, jak vnímají dnešní dětství a jeho možná rizika. Následují teoretické poznatky o hře, jako stěžejní činnosti dítěte. Výzkum zjišťuje, jak a s kým tráví svůj volný čas děti třetí třídy. V praktické části je uveden možný návrh, který popisuje, jak by mohla práce učitelky s dětmi v mateřských školách ovlivnit další hodnoty dětství, na které činnosti a zásady by se měla zaměřit. V závěru je plán a popis realizace tematických celků pro období podzimu. Realizace je částečně zdokumentována videozáznamem, který je přílohou bakalářské práce.

ANNOTATION :

This bachelor paper focuses on the present-day childhood period, on how children perceive it, what influences them and how nursery schools can potentially contribute. In its theoretical part historical views of both a child and childhood are introduced followed by an analysis of how contemporary authors perceive childhood and associated risks. What follows are theoretical observations about a game, a fundamental child activity. The research determines how and with who the third grade children spend their free time. The practical part of this bachelor paper includes a proposal detailing the ways teacher's work with children can impact their values and describing activities and principles a teacher should follow. The final part of the paper incorporates a plan and a description of the way in which a thematic whole was realised during autumn. The experiment is partially documented on a tape that is enclosed to this paper.

OBSAH :

Úvod	6
1. Teoretická část	
1.1 Historie dětství	7
1.2 Znaky dětství	9
1.3 Rizika současného dětství	16
1.4 Hra – její znaky a principy	21
1.5 Prožitkové učení	24
1.6 Pravidla	26
2. Výzkumná část	
2.1 Cíl a použitá metoda	29
2.2 Stanovení hypotézy	29
2.3 Popis použité metody	30
2.4 Výzkumná část, popis zkoumaného vzorku	30
2.5 Závěry výzkumu	34
3. Aplikace výsledků výzkumu do praxe	
3.1 Zamyšlení nad problémem	36
3.2 Dovednosti učitelky	37
4. Téma : Nastal barevný podzim a já chodím do školky	
4.1 Já a moje školka – třída „Motýlci“	40
4.2 Podtéma : Koulela se brambora	43
4.3 Podtéma : Co nám nosí podzim v kufříku	45
4.4 Podtéma : Draci a dráčata	47
4.5 Podtéma : Zamykání lesa	49
4.6 Evaluace	51

5. Závěr	52
6. Seznam použité a citované literatury	53
7. Přílohy	54
Dotazník	
Videozáznam na DVD	

Úvod

Dětství máme každý pouze jedno, pro každého z nás má dalekosáhlý význam. Je to pomyslná výchovná a vzdělávací „startovní čára“, kdy záleží na mnoha okolních činitelích, zda bude cesta do dospělosti pro dítě inspirativní, motivující a prožitá v těch nejlepších podmínkách. Každý má jedinečnou vrozenou výbavu, se kterou přichází na svět, záleží na každém jednotlivci, jak dokáže s informacemi, zkušenostmi a prožitky nakládat a dále je zpracovat pro svůj budoucí život. Všichni mají vrozenou schopnost růstu, seberozvoje, naplňování vlastních možností. Tento pozitivní pohled je pro děti velmi přínosný, a pokud ho vycítí z prostředí, ve kterém vyrůstají, je to pro ně velkým obohacením. Dětství je vnímáno jako nejšťastnější období lidského života. Z čeho to štěstí vyplývá? Pravděpodobně z důvodu bezstarostnosti a možnosti snění. Za snění to považují pouze dospělí, ale pro děti je to jejich velký svět, kterému věří a který jim dává spoustu prožitků, ale i skrytých poselství. Děti mohou snít a spřádat velké plány, které se většinou promítají do jejich her, výkresů a rozhovorů se svými kamarády. Je to ta část života, kdy mohou být každou chvíli někým a něčím jiným. Mohou zažívat dobrodružství, která jim budou v době dospělosti již vzdálená a realisticky neuskutečnitelná. Spousta malých chlapců létá často na Měsíc nebo tráví svůj čas s mimozemšťany. Z holčiček se stávají princezny, které se nechávají unášet na koni svým princem do krásného království. V tom spatřujeme znaky šťastného dětství, pokud se mohou děti radovat, smát se a hrát si. Šťastím pro děti je, pokud k tomu mají nás, dospělé, kteří to, byť i v ústraní, prožívají s nimi, ale mají jistotu, že pokud nás budou potřebovat, jsme tam pro ně a s nimi.

Dnešní doba klade na dítě stále vyšší nároky, požaduje od něj stále více znalostí, dovedností a dosažení vysokých životních kvalit. Dětství dnešních dětí se určitě změnilo, ale stále je to ta část života, kdy na dítě můžeme pozitivně působit a tím zmírňovat dopady dnešní doby, tedy rizika, která na něj číhají. Je to životní období, které je zrodem všech pozitivních, ale bohužel i negativních důsledků,

kteřé si děti do dospělosti odnášejí. Tato bakalářská práce se zabývá problematikou, jak může předškolní vzdělávání dítěti zkvalitnit dětství, aby to ovlivnilo jeho budoucnost.

1. Teoretická část

1.1 Historie dětství

Pokud se zaměříme na historii dětství, nebylo dítě vždy středem zájmu, jak je tomu dnes. Dospělí se nezamýšleli nad úspěšným rozvojem osobnosti dítěte, nad vhodnými přístupy, díky kterým se bude dítě všestranně rozvíjet a pěstovat si důvěru v sebe samo. Zpočátku dítě, které se narodilo, nemělo moc velkou hodnotu. Dětství bylo nevýznamným obdobím a postoj společnosti k jeho zvláštnostem a potřebám byl lhostejný a necitlivý. V období středověku ve vztahu dospělých k dětem převažovala autoritářská výchova, která byla uplatňována jako autoritativní všemoc. Pro dospělé bylo těžké si představit, že dítě od přirozenosti neinklinuje k přestupkům, proto se tělesné tresty staly převládající výchovnou metodou, která měla za úkol těchto neřestí děti zbavit. Tato výchova vyvěrala z potřeb vychovatele a mířila proti nejvlastnějším potřebám dítěte. Byla založena na uplatňování moci vůči bezbrannému dítěti a to údajně ve jménu lásky k němu. Ve skutečnosti to bylo na jeho psychický či fyzický úkor. Nutila dítě, aby se vzdalo své přirozenosti a originality, a místo toho se z něj stával tvor vděčný, oddaný a podřídivý. Důsledkem se stával jedinec, který byl vychovatelům bezpodmínečně po vůli, protože měl strach z dalších tělesných trestů. Dalším projevem této výchovy byla i vděčnost za utlačování, neboť dítě nabylo dojmu, že je to důkazem lásky.

V 16. století bychom mohli najít slabé náznaky zamyšlení se nad dítětem. V této době se v některých zemích (Anglie) dostávají do obliby knihy, v kterých většinou lékaři radí, jakých zásad je třeba dbát při výchově. Mnohé z nich jsou svědectvím o pojetí dítěte. Nejčastěji v nich najdeme odpor k tomu, co bychom

mohli nazvat projevy dětské přirozenosti (dumlání palce, lezení po zemi, volná komunikace ve škole). Snahou opět bylo z dítěte takové projevy vymýtit tvrdými tresty a neúprosným režimem. Projevy lásky byly mnohdy podmíněny životními okolnostmi, převažujícími názory a zažitými zvyklostmi. Díky těmto skutečnostem, ať se jednalo o válku, hladomor či smrtící epidemie, chyběla kultura uvažování nad dítětem a systematické rozpoznávání způsobů péče, které mu svědčí, nebo naopak škodí.

V dnešní době je to pro nás nepochopitelné a připadá nám to kruté a nelítostné. Ve všech dobách byli lidé, jejichž vztah k dětem byl láskyplný. Postoj k dítěti se ale vyvíjel a postupně humanizoval. Již J.A. Komenský naléhavě apeloval na tzv. „vnitřní tíhnutí dítěte.“ Měl na mysli takovou výuku, o kterou by děti měly zájem a přistupovaly k ní s nadšením, ne pod pohrůzkou tělesných trestů. Za první předchůdce, kteří začínají uvažovat o obratu k dítěti se považují: J. Locke (1632 – 1704) tvrdí, že dítě není od přírody ani nevinné, ani náchylné ke zlu a nejvlastnějším cílem výchovy má být dovedení dětí k jejich vlastnímu rozumu, bez zaslepeného vyžadování poslušnosti. J. J. Rousseau (1712 – 1778) apeluje na nezbytnost chápat dítě z jeho vlastní logiky, aniž mu budeme podsouvat logiku naši, kterou není schopno pochopit. Jako jeden z prvních obhajoval práva dítěte a stal se zakladatelem teorie přirozené svobodné výchovy. Dětství považoval za období, které je svou hodnotou rovnocenné ostatním, a povinností dospělých je respektovat jak věkové zvláštnosti, tak i jeho individualitu. Všechny tyto myšlenky se jen těžko přizpůsobovaly tehdejší době.

Od počátku 20. století se začínaly formovat myšlenky vyzdvihující pozitivní kvality dětství, jimž má být věnována zvýšená péče v oblasti edukace. Šlo především o snahu povšimnout si dětství jako životní etapy, která musí být náležitě respektována. Pokud ne, vývoj osobnosti může být ohrožen. Upozornila na to E. Keyová ve svém spise Století dítěte.

„Naše doba volá po osobnostech. Ale toto volání bude marné, pokud neumožníme dětem žít a učit se jako osobnosti. Pokud jim nedovolíme mít svou vlastní vůli, myslet své vlastní myšlenky, rozvinout své vlastní poznání, utvořit si své vlastní usuzování. Pokud, řečeno jinými slovy,

nepřestaneme ve školách dusit jakýkoli základ osobnosti, abychom jej pak u dospělých marně hledali.“ (5:33)

Byla to doba reformní pedagogiky, která s sebou přinášela úsilí hodnotných pedagogů: M.Montessorivé, R. Steinerja, P.Petersena. Ti vycházejí ze své empatické zkušenosti s dítětem a tím vytvářejí edukační interakci, která je jedinečným zdrojem poznání. Nejsou ve svých názorech jednotní, ale mají společnou základní myšlenku. Je to důraz na dítě jako na člověka a respektování specifických předností dětství a jejich rozvíjení. Tím vzniká partnerský vztah mezi dítětem a učitelem, který je prostoupen vzájemnou úctou a tvořivým konáním. Vše směřuje k rozvoji osobnosti dítěte. Považují dětství za období života s vlastními právy. Děti s rodiči se od sebe mohou navzájem učit a obohacovat své životy. Některými svými projevy se stává reformní pedagogika terčem kritiky, např. strach z nadměrné pozornosti věnované dítěti a tím nesplnění vzdělávacích cílů. Díky tomu se i nadále vyvíjí a míří do budoucnosti, kde hledá odpovědi na nové výzvy, které přinášejí změny ve společnosti a proměny současných dětí. Velkým přínosem je vývoj pedagogiky v těsné blízkosti některých proudů psychologických bádání, z kterého čerpá – psychologie sociální, vývojová aj. Boj za novou výchovu ovlivnilo pedagogické myšlení a pojetí do té míry, že prakticky celé 20. století věnuje tomuto tématu výsadní pozornost. Reformní pedagogika 20. století objevila dětství v celé jeho bohatosti a proto je přirozené, že 21. století bude v tomto objevování dítěte a jeho dětství pokračovat.

1.2 Znaky dětství

Vnímání osobnosti dítěte má svou historii, která se ubírala třemi směry a vytvořila názory, jak pedagogové na dítě nahlíží. Je důležité je znát, abychom byli schopni si vytvořit své stanovisko a s dětmi mohli pracovat. Jsou to empirismus, nativismus a interakcionismus.

Empirismus – teorie duševního vývoje člověka, považující za rozhodující faktor tohoto vývoje zkušenost (empirii), vliv prostředí. Zdůrazňuje se velká schopnost člověka se utvářet prostředím.

(Průcha J., a kol., Pedagogický slovník, Portál , Praha 1995, str. 62)

Nativismus – teorie duševního vývoje člověka, považující za rozhodující faktory vývoje vrozené dispozice. Tradiční racionalistický nativismus předpokládal často, že dítě je „od přirozenosti“ dobré, proto nesmí být kaženo výchovou (J.J. Rousseau, L.N.Tolstoj). .....Nativistické teorie přispěly k šíření antiautoritativní, liberální výchovy. (Průcha, J. a kol., Pedagogický slovník, Portál, Praha 1995, str. 128-129)

Interakcionismus – teorie, snažící se překlenout problémy extrémního empirismu a nativismu a vysvětlit duševní vývoj člověka jako proces interakce vrozených vloh a faktorů prostředí. (Průcha, J. a kol., Pedagogický slovník, Portál, Praha 1995, str. 90)

Pokud si pozorně přečteme tyto tři názory, zjistíme, že dnešní předškolní výchova se zaměřuje a opírá o interakční teorii. Je důležité, abychom všichni pochopili, že existují určité znaky a principy dětství, které se nedají opomíjet a na kterých by se měla výchova a vzdělání stavět. Souhlasím s poznatky Tiny Bruceové, která hovoří o deseti společných znacích a principech:

- 1) *Dětství je považováno za plnohodnotnou součást života, a ne pouze za "přípravu na dospělost"* – jde o to, aby se na dítě kladly vhodné a přiměřené požadavky, které v sobě mají možnosti dalšího vývoje. Jen tak lze dosáhnout rovnováhy mezi tím, co děti potřebují zrovna nyní a co budou potřebovat později jako dospělí.
- 2) *Důležité je dítě jako celek* - zdůrazňuje se zdraví jak tělesné, tak duševní. To znamená, že je třeba zajistit dítěti uspokojení primárních potřeb (jídlo, ošacení) a potřeb sekundárních (láska, pocit bezpečí, uznání ze stran druhých aj.). Pokud chápeme dítě jako celek, musíme si uvědomit, že jsou i děti, které potřebují odbornou pomoc, např: logopedickou, psychologickou. Proto je třeba koordinovat práci jednotlivých odborníků ve výchovné péči, protože učitelky nejsou kvalifikovány k tomu, aby přejímaly odpovědnost za tuto práci.
- 3) *Učení nelze rozškátulkovat, protože všechno poznání, vědění je vzájemně*

provázáno - všechny potřeby, které jsou dítěti naplňovány, jsou neoddělitelně propojeny.

- 4) *Velký význam má vnitřní motivace, která ústí v činnost, k níž dítě dává podnět samo a samo jí řídí* – vnitřní dětská motivace má velký význam, ale je třeba, aby z vnějšího prostředí přicházely správné podněty ve vhodnou dobu. Pokud se jedná o dospělé a vrstevníky, ti představují ve hře (činnosti) partnery či pomocníky – závisí vždy na dané situaci.
- 5) *Důraz na sebekázeň* – tento princip se pojí s principem č.4. Děti přijímají do své hry ostatní, akceptují jejich pravidla, podřizují se jim a přebírají jiné úlohy. Tím, že jsou schopny převzít jinou úlohu, která jim umožňuje pohled na věc z jiného úhlu, si významně posilují sebekázeň.
- 6) *Vývoj dítěte lze rozdělit na specifická stadia* - znamená to, že v určité fázi vývoje se dítě mnohem více zajímá o určitý druh činnosti. Pro učitelky mateřských škol mají tato stadia velký význam - pomáhají jim analyzovat, v jaké vývojové fázi se dítě nachází, a tím mohou i předvídat činnosti, o které bude mít zájem.
- 7) *S výchovou a vzděláváním je třeba začít u činnosti, kterou dítě ovládá, a ne u činnosti, kterou nezná* – za správný se považuje takový způsob vzdělávání, který klade důraz na to, co děti dovedou ve chvíli, kdy se jejich schopnosti začnou projevovat. Jedná se tedy o schopnosti, které děti zvládnou samy, ale i o ty, které děti dokážou udělat s přiměřenou pomocí druhých.
- 8) *Dítě má svůj vnitřní život, který projevuje jen za příznivých okolností a podmínek* – v této oblasti je pro dítě důležitý prožitek. Záleží na učitelce, jak vytvoří správné prostředí k tomu, aby se dítě mohlo s přímým prožitkem setkat (hra s pískem, hra s vodou).
- 9) *Pro dítě jsou velmi důležití lidé (jak dospělí, tak děti), se kterými je v kontaktu* – pro dobrý vývoj dítěte jsou důležité lidské vztahy.
- 10) *Výchova dítěte je chápána jako vzájemné ovlivňování dítěte a vnějšího prostředí, které zahrnuje ostatní osoby v jeho okolí a vědění samo o sobě*

– zde se klade důraz na správné propojení znalostí o tom, co učit, kdy to učit a vytvoření vhodných podmínek a prostředí k učení.

Těchto deset znaků dětství se začalo formovat již v době reformní pedagogiky. V dnešní době jsou to pilíře, které máme na paměti a stavíme na nich výchovu a vzdělávání. Také nám z nich vyplývá, že pokud vezmeme v úvahu lidské vztahy, prostředí a vhodnost výchovného působení, na prvním místě je pro dítě nejdůležitější rodina a hned v závěsu za ní mateřská škola. Je to první prostředí, kde se dítě dostává z dosahu rodičů a musí se adaptovat na nové prostředí, nové děti a dospělé osoby. Tento proces se nazývá socializace. Při tak rozhodujícím kroku dítěte je důležitá důvěra rodičů v práci mateřské školy a na ní je také založen vztah a spolupráce dítěte a učitelky. Žijeme ve 21. století a každá doba s sebou nese určitá rizika a úskalí. Dnešní rodina je stále méně schopna poskytnout dětem pevné zakotvení v životě. Důvodem bývá uspěchanost, pracovní vytížení rodičů a v neposlední řadě uspokojování stále vyšších životních nároků, které chtějí rodiče sobě i dětem splňovat.. Všechny tyto důvody ovlivňují šance lidí žít smysluplný život a začleňovat se do společnosti. Hrozí ztráta nutné minimální společenské soudržnosti, lidé si přestávají rozumět a podléhají vzájemným neshodám. Často to bývá paradoxně na úkor psychických a citových potřeb dětí. V dětství a mládí mají tyto „neřesti“ své počátky, jejichž důsledky se později velmi obtížně překonávají. Co je tedy v dětství důležité, co je pro rozvoj osobnosti dítěte žádoucí? Z. Helus ve své knize „Dítě v osobnostním pojetí“ charakterizoval dítě z pohledu osobnosti:

„Pohled na dítě jako osobnost musí být nutně a především pohledem vývojovým, orientovaným na vznikání toho, čím je osobnost definována. Hledět na dítě jako osobnost neznámá zabývat se hotovými projevy osobnostní kvality člověka. Hledět na dítě jako osobnost znamená zabývat se tím, jak tyto kvality vznikají, vyvíjejí se – případně jak jsou ve svém vznikání bržděny či deformovány. Stručně jednou větou – dítě je osobností v dynamice jejího konstituování (vznikání)“ (5:8)

Z. Helus ve zmíněné knize nevymezuje principy dětství jako T. Bruceová (viz výše), ale po přečtení zjistíme, že jsou z textu též patrné. Více se snaží popsat

dětství a hovoří o tom, že dítě má na své dětství právo. Má na mysli „kvalitní dětství“. Dětství má tzv. apelativní význam – apeluje na nás, vyzývá nás, abychom jako vychovatelé činili vše, co je pro rozvoj osobnosti dítěte žádoucí, abychom jeho vývoji poskytovali účinnou podporu. Zaměřuje se na to, na co je třeba v přístupech k dítěti dbát: odkázanost, jeho vývojové směřování a potenciality.

a) Odkázanost – znamená, že dítě je odkázáno na druhé lidi, kteří uspokojují jeho biologické potřeby, potřeby lásky, potřeby začleňování do mezilidských vztahů. Pokud tento znak není naplněn, může se stát, že dítě strádá fyzicky nebo psychicky. Měli bychom hovořit o odkázanosti jako aktivním projevu, kdy se dítě hlásí o pomoc, dožaduje se podnětů a událostí, které mu v jeho rozvoji pomohou. Na rodiče a pedagogy klade tento projev vysoké nároky, může se stát, pokud selžou, že dítě ztratí orientaci svého vývoje. Naproti tomu odkázanost může být i pasivním projevem, a to tehdy pokud je aktivní pouze rodič či pedagog. Dítě se pro něj stává objektem či materiálem, který je nutno tvarovat, aby byl tím, čím jej chce mít. Co je úkolem učitelky? Měla by na dítě nahlížet jako na aktivního jedince, který je iniciátorem vlastní aktivity. Tuto aktivitu by měla sledovat, brát ji vážně a napomáhat dítěti v jeho rozvoji, případně tento rozvoj kultivovat. Největší a nejdůležitější aktivitou pro dítě předškolního věku je hra.

b) Směřování – souvisí s odkázaností. Dítě směřuje k tomu, aby se ze své odkázanosti vymanilo a stávalo se samostatnějším. Celým svým životem někam směřuje, protože něco chce a vyvíjí se. Dítě směřuje k dospívání a k dospělosti, k sebepojetí a autentickému sebevyjádření (uvědomuje si kdo je, jaké je, co dokáže) a k svébytné nezávislosti (přejímání odpovědnosti, vzdělávání, sebekázní). Zde je úkolem učitelky umožnit dítěti, aby se mohlo autenticky projevovat, aby se vyznalo v sobě samém a tím získalo důvěru v sebe samo.

c) Potentiality – znamenají, že dítě v raném stadiu je značně omezené v tom, co umí a co dokáže, ale na druhé straně je dětství bohatstvím potencialit růstu a rozvoje. Na výchovných činitelích je tedy důležitý úkol: brát za toto bohatství odpovědnost a v co největší míře ho odhalit a rozvíjet. Z. Helus toto definuje :

„Hovoříme-li o bohatství potencialit dítěte, pak máme na mysli i takové kvality osobnosti, jako je být šťasten; vnímat lásku a sympatii druhých a odpovídat jim vlastními projevy láskyplnosti a sympatie; vymanit se zúženého nahlížení na věci a pokoušet se nahlédnutí širších a hlubších souvislostí; vyvinout úsilí ke kultivaci vlastního svérázu a být ušlechtilým způsobem sám sebou; přijmout výzvy otevřené budoucnosti a usilovat o vytyčené cíle; brát na sebe odpovědnost a dostát ji v konfrontaci s obtížemi“ (5:95).

Dítě má velké množství potencialit. Stává se, že je realizována pouze malá část. Důvodem bývá působení okolí, ve kterém se dítě vyvíjí. V počátečních měsících je to vztah matka – dítě, pak následují další výchovní činitelé. Je velmi důležité, jak matka či učitelka rozvíjí potenciality dítěte. Měla by se soustředit na:

- pozornou vstřícnost – učitelka by měla umět dítěti naslouchat, pomáhat mu nalézat řešení jeho problémů. Dítě by mělo mít jistotu, že je tam pro něj a může se na ni spolehnout.
- tělesný kontakt – nebát se k dítěti přiblížit, pokud má potřebu pomazlení či chycení za ruku.
- slovní podněcování – učitelka by měla umět s dětmi komunikovat a přijímat je v komunikaci jako rovnocenné partnery.
- podněcující vliv předmětů – jedná se o vhodné vybavení mateřských škol. Tím jsou myšleny hračky, hrací koutky, ale i materiál k tvořivým hrám.
- citlivé odezvy na projevy dítěte – učitelka by měla mít schopnost empaticky vnímat dítě a empaticky na něj reagovat.

Všechny tyto body by se daly shrnout pod označení „vřelost“. To vše se kladně podílí na rozvoji potencialit osobnostního vývoje jedince. V další řadě je to využívání a rozvíjení vzdělávacích potencialit dětí. Uvedu pár příkladů jak je může učitelka rozvíjet:

- posilovat výkonové motivace – učitelka by měla dítě orientovat na rozvoj činnosti, klást důraz na pokrok a chybu chápat jako událost, ze které se má dítě poučit.
- formovat aktivizující sebepojetí – učitelka by měla mít důvěru ve schopnosti dítěte zvládat úkoly, a tím napomáhat k vytváření

sebezhodnocujícího sebepojetí. To má pak aktivizační účinek a přispívá k lepším výkonům.

- formovat rozvinutý jazykový kód – dítě by mělo mít pozitivní zkušenost, že řeč přináší mnoho nového, zajímavého co ho obohacuje a oč je třeba stát. Tento vztah jej pak motivuje k aktivním formám používání jazyka.
- dbát, aby dítě mělo otevřený horizont budoucnosti – jsou to šance a možnosti o něco usilovat s nadějí, že se mu vzdálených cílů podaří dosáhnout.

Co je tím vším myšleno? Ve své podstatě jde o to, aby si dítě od samého počátku v sobě nezakódovalo pocit toho, že něco dělá špatně, nebálo se promluvit, nedůvěřovalo si. Může si tím v sobě vypěstovat orientaci na chybu. Důsledkem toho nebude chtít vytvářet nové aktivity, protože bude mít strach z chyby, či zesměšnění se. Naučená bezmocnost je též projevem pochybování dítěte o sobě samém a následné rezignace na činnost. Měli bychom v nich rozvíjet pozitivní nahlížení na život, podněcovat komunikaci, dávat dětem příležitost, aby se měly na co těšit, a učit je tím pozitivně nahlížet do své budoucnosti, upevňovat v nich pocit, že jsme tu s nimi a pro ně, že svět je bezpečné místo, na kterém jsou očekávány a vítány. Proto je důležité, abychom se od samého počátku vyhnuli chybám, které by vedly k špatnému vytváření dětského sebepojetí a sebeúcty. Dítě o sobě nesmí začít pochybovat, nemělo by mít pocit méněcennosti z jednání dospělých vůči němu. Neměli bychom si na našich dětech splňovat naše nepodařené životní plány a sny, neměli bychom je srovnávat s druhými a tím je vést k neustálému soupeření a k dokazování si, že druzí jsou horší. Neměli bychom kritizovat, ale dávat jim příležitost k úspěšnému zvládnání úkolů.

Případ z praxe :

Vyslechla jsem rozhovor maminky se synem v šatně. Jiříkovi nešel zapnout zip u bundy a maminka na něj zvýšila hlas: „ Zase ti to nejde! Jsi nešikovný, ukaž já to zapnu!“ Druhý den ve školce se Jiřík už sám nechtěl oblékat, že mu to nejde a neumí to. (Myslím, že v důsledku kritiky dala maminka Jirkovi pocit, že je

neschopný a nešikovný. Výsledkem byla Jirkova nechut' k samostatnosti při sebeobsluze.)

1.3 Rizika současného dětství

„ Za dětství budeme považovat celkové rozpoložení jedince dětského věku, jehož podstatou je vstřícně otevřená, důvěřivá vnímavost vůči druhému člověku, druhým lidem nejbližšího okolí a posléze věcem a událostem, vytvářejícím domov, v němž je dobře a bezpečno“. (5: 90)

Důvěřivostí a otevřeností dítě přejímá vzory, které kolem sebe vidí. Jsou zde ale určitá rizika, která mohou dětství velmi ovlivňovat. Z.Helus ve své knize „Dítě v osobnostním pojetí“ na tato rizika upozorňuje. Každá doba má svá úskalí, na která je třeba reagovat a naučit se s nimi žít. V současnosti je to přílišný shon, velký rozvoj vědy a techniky, který nutí k zbytečnému soutěžení, jenž může vést k sobeckosti a zaslepenosti.

Konzumní dětství

Které dítě nemá rádo reklamu? Barevné obrázky, veselé postavičky vypadající šťastně, nabízející sladkosti, hračky, oblečení a poslední módní výstřelky. Každá reklama většinou končí dětskou otázkou: „Mami, koupíš mi to?“ Takovými otázkami to většinou začíná. Pokračování bývá v podobě víkendových celodenních nákupů, kdy děti tráví celé dny s rodiči v hypermarketech za účelem „výhodných nákupů“. Ve škole si děti ukazují, jaké mají nové „značkové oblečení“, kdo má nejnovější typ mobilního telefonu, a předhánějí se, kdo je na tom lépe. Rodiče některých dětí si to nemohou z finančních důvodů dovolit, jiní to nechtějí svým dětem umožnit, protože si uvědomují, že jim to škodí. Mnohdy však je to pro děti důvod k zesměšňování, které může pozvolna vést až k šikaně. M.Kolář ve své knize: „Skrytý svět šikanování“ upřesňuje, co je a co není šikana, Tyto případy šikany spadají pod tzv.slovní agresí.

„Vysmívají se slabostem a handicapům obětí.

Vtipkují na úkor oběti, mají ironické poznámky, zesměšňují ji a posmívají se jí“(8:34).

Samozřejmě i strávený čas v nákupních centrech dává dětem příklad nevhodného využití volného času. Děti nabývají dojmu, že je to v pořádku. Dělají to jejich rodiče a ti jsou pro ně většinou vzorem číslo jedna.

Medializované dětství

Už z názvu vyplývá, že se jedná o něco co souvisí s médii – tedy s počítači, televizí, tiskem. Mnoho dětí to považuje za další hodnotový článek sociální úrovně každé rodiny. Pro nás všechny má počítačová technika velký přínos. Stačí se zamyslet nad velkým přínosem počítačů do školství, v oblasti sluchově a zrakově znevýhodněných jedinců, kterým počítače umožňují vzdělání, komunikaci a tím vším integraci do okolního světa. Pokud se ptáme, zda jsou počítače vhodné v mateřských školách, jeví se spíše, že ano. Kvalitní počítačové programy podporují u dětí rozvoj schopností potřebných pro úspěšné zvládnutí přechodu na první stupeň základní školy – rozvoj zrakového vnímání, soustředění, logického myšlení, vývoj senzomotoriky a početních představ. Současně s tím se děti učí zapamatovat si a porozumět symbolům – začínají rozlišovat písmena. Podporuje se mechanická paměť tím, že se děti učí ovládat techniku – vypnutí a zapnutí počítače. Zde hovoříme o pozitivních dopadech počítačů, kterých je jistě ještě více, ale ve skutečnosti mohou napáchat na dětech i mnoho negativních jevů.

- Dítě v důsledku prožívání „televizního života“, kterým prochází spolu se sledovanými hrdiny, ztrácí schopnost vnímat skutečný život, takový, jaký opravdu je. Může podlehnout pocitu, že jeho reálný život je příliš nudný a nezažívá v něm nic tak strhujícího. Obzvlášť bych poukázala na nevhodné počítačové hry. Jsou většinou bojovného charakteru, kde mají děti za úkol střílet, ničit a tím se stávají hrdiny a vyhrávají. Některé děti pak mohou mít problém rozlišit skutečnost od počítačové reality. Jak dítě samo přijde na to, že ve skutečném životě je to jiné? Vždyť on ho v počítači zastřelil a nic se nestalo, po chvíli se zvedl a bojoval dál. Pokud se tedy stane, že děti se setkají s takovými programy, záleží na nás, dospělých, zda jsme dětem k dispozici a situaci jim vysvětlíme a ne je jen k počítačům odkládáme.

- Dalším negativním jevem může být nedostatečné rozvíjení slovní zásoby, umění komunikovat, naslouchat a aktivně slovně reagovat. Z dětí se stávají pasivní posluchači a konzumenti jednostranných, většinou velmi jednoduchých slovních projevů.
- Přehlížet bychom neměli ani módní sledování některých pořadů, kdy si děti myslí, že pokud by neviděly stejný pořad jako ostatní, byly by vyčleněny z kolektivu. Stává se z toho pro dítě závazná norma, která by neměla být porušována.

Z celé této části vyplývá, že jsme to především my, dospělí, kteří by měli děti vhodně vést a motivovat tak, aby věděly co je pro ně vhodné a k čemu může sloužit počítač. Neměli bychom opomíjet některá důležitá hlediska :

- a) jak dlouhou dobu tráví děti u počítačů, televizí
- b) jaké hrají hry
- c) jaké sledují programy
- d) citové prožívání při sledování televize

Proplánované , ostrovní dětství

Je pojmenováno ostrovní, protože děti jsou dle uvážení rodičů přesouvány z jednoho „ostrova“ na druhý. Ostrovem máme na mysli různá místa, kde se konají kroužky, plánovaná činnost pro děti. Plán na ostrově je předem dán a dětem z pohledu dospělých nic nehrozí.

Ale pozor, chybí! Chybí jim vlastní území, vlastní rozhodování a vlastní ostrov, kde prožívají svá dobrodružství se svými kamarády. Mnohdy se stává, že když jsou pak mimo ochranné území rodičů, vyhledávají naprostý opak – extrém a nebezpečí. S tím souvisí i riziko proplánovaného rodičovství. Vše je předem naplánováno, začíná to narozením dítěte a další jeho život mají rodiče přesně „namalovaný“. Nepočítají však s tím, že by se dítě mohlo z jejich scénáře odchýlit a tím narušit jejich plány, od kterých se nedokáží odpoutat. Nechtějí brát zřetel na dítě takové, jaké je. Rodiče se tím vyhýbají plnému uznání vlastních závazků a odpovědností. Ve většině případů se obracejí na profesionální pomoc, kde se

opět snaží přenést odpovědnost na ni. Někteří rodiče se snaží klást velký důraz na samostatnost dětí již od útlého věku. V zásadě se jedná též o ulehčení a usnadnění role rodiče a sejmutí zodpovědnosti, která jim náleží. Rodiče by měli mít na paměti, jak uvádí Z. Helus :

„I plánování musí počítat s tím, že dítě musí mít prostor pro vyjádření přirozených tíhnutí svého dětství a mládí, pro svou spontaneitu a pro hledání svého sebevyjádření, identity, pro vyzkoušení si sebe sama“ (5:72).

Zanedbané dětství

V tomto případě chybí dítěti jakákoliv životní jistota, je to pravý opak ostrovního dětství. Těmto dětem chybí základní životní jistoty – životní řád, bezpečí domova a jasné rozlišení toho, co je v životě správné, co je nesprávné a kde jsou hranice toho, co si lze dovolit a co je vhodné.

Emocionálně přetížené dětství

Jedná se o takový druh dětství, kdy dítě musí prožívat emocionální zátěž, kterou není schopno pochopit, myšlenkově a citově zpracovat. Mezi takové zážitky patří stresy, psychická traumata, frustrace (strádání), konflikty. Děti je vnímají odlišně a hlavně se s nimi vypořádávají jinak než dospělí. Velmi dobře to definoval Z. Helus :

„Základní obranou dítěte je vytěšňování – dítě vyvíjí psychické síly, dávající mu tyto zážitky zapomínat, jako by nebyly. Psychologové, ale prokázali, že vytěšněné zážitky se přetváří do celé řady podob, v nichž působí dále a jedinci škodí (děsivé sny, úzkosti, deprese, psychoso-matické potíže)“ (5:75).

Děti nejčastěji trpí :

- sváry mezi rodiči – rodinnými hádkami, napjatou atmosférou v rodině, ke které jsou děti obzvlášť vnímavé. Tyto situace mají neblahý dopad na psychiku dítěte.
- nedostatkem citu – dítě nemá pochopení svých blízkých, připadá si opuštěné a bezmocné
- problémy ve škole – souvisí se scholarizovaným dětstvím (viz dále)
- nevhodnými výchovnými styly – jedná se většinou o despotickou, autoritativní či perfekcionalistickou výchovu

Scholarizované dětství

Škola se stává neodmyslitelnou součástí života dětí a mládeže. Ovlivňuje vyhlídky na kariéru, podmiňuje kvalitu života v dospělosti. Tento jev je také vyvolán dnešní dobou, stále naléhavější společenskou prioritou se stává budování vzdělávací soustavy a péče o kvalitu školy. Tomu odpovídá i sklon dnešních dětí vnímat školu jako určující téma jejich života. Kde však mají najít děti, v některých případech i jejich rodiče, míru aktivity v učení? Rodiče mívají na děti občas příliš velké nároky a ne vždy je to správné. Jsou děti, které nejsou ve škole příliš úspěšné a u rodičů nenachází pochopení. Proto se může stát, že hledají uznání někde jinde, např. v partách, kde si své neúspěchy kompenzují. Na druhé straně, to může být úplně opačný případ, kdy děti jsou nadané, výborně prospívající, ale učení propadnou natolik, že nevnímají okolní reálný svět a dětství jim uniká.

Agresivní dětství

Podle současných poznatků vzrůstá agresivita a hrubost mezi dětmi. Z. Helus poukazuje na výzkumy M. Koláře, který tvrdí :

„Ve společnosti se převrátily hodnoty a lidé dnes vidí jen peníze a úspěch. Morálka svobodné tržní soutěže se postupně prosazuje do sociálních vztahů. Ten, kdo má bohatství a ovládá druhé, je považován za úspěšného člověka...Morálka a cit jsou likvidovány i v dětech“ (5:78).

Nejsou to pouze majetkové rozdíly. Dalšími důvody může být vyplňování prázdnoty, kterou děti často zažívají. Krátí si čas neobvyklým vzrušením, což pro někoho může být týrání druhých, zesměšňování slabších. Šikanu si zažívají děti i z důvodu žárlivosti jiných dětí na jejich úspěch. S agresivitou u dětí je tedy třeba pracovat, měli bychom ji nechat bezpečně odreagovat. Zároveň bychom se měli snažit o prevenci (sociálními hrami, rozhovory s dětmi). Když dnes zapneme televizi, většina programů je plná násilí, které je pak chápáno jako běžná denní záležitost. Stává se nedílnou součástí dnešní doby a dětem se vžívá do podvědomí jako fakt, se kterým „normálně“ všichni žijeme.

To, že se snažíme řešit problémy dnešních dětí a předcházet jim, nazývá Z. Helus „objevování dítěte“. Pedagogickým pracovníkům ve školách klade jasné úkoly :
 ...“jednou z hlavních funkcí současné školy se stává vytvářet v žácích kulturu mezilidské vzájemnosti a společenské soudržnosti, v neposlední řadě prostřednictvím optimalizace vzdělávacích příležitostí pro všechny. Cílem je, aby probíhající heterogenizace dětství a mládí podněcovala vzájemné porozumění a respekt jedněch k jinakosti druhých“ (5:64).

Jsou nám tedy známy faktory, které mohou ohrozit dítě v jeho rozvíjení, teoreticky víme, na co se bychom se měli zaměřit při vývoji osobnosti. Jedním z důležitých oblastí, která je pro dítě neodmyslitelná, je hra. V historii a současnosti se odborníci i laici shodují v tom, že je pro dítě předškolního věku stěžejní činností. Proto je velmi důležité, o této činnosti, která je pro dítě velkým přínosem, znát základní poznatky, se kterými je třeba pracovat.

1.4 Hra – její znaky a principy

Hra je základní aktivitou dětské seberealizace, ale je i jednou ze základních forem lidské aktivity. Pro dítě je hlavní činností a v jeho rozvoji má nezastupitelné místo. Prostřednictvím hry se dítě vyrovnává se světem, se svými zážitky a učí se poznávat nové věci kolem sebe. Hru dítě započíná dobrovolně, ale je to pro něj vážná činnost, která zahrnuje i spoustu radosti. Je pochopitelné, že samo dítě nespátřuje za hrou nějaký významný cíl, ono si má zájem hlavně pohrát. My však víme, že z pohledu výchovy a vzdělání přispívá k rozvoji dítěte v dospělého člověka. Tohoto poznatku bychom měly využít, protože právě hra by nám mohla napomoci při orientování se dítěte v dnešním světě. Je samozřejmé, jak už jsem napsala, že dítě si vybírá hru samo, ale na nás je, jaké podnětné prostředí mu k tomu vytvoříme. Samozřejmě nelze nalézt jednu variantu, která by byla funkční vždy a pro všechny děti. My musíme být stále připraveni, být pružní při potřebách dítěte a reagovat v jeho nejlepším zájmu. Prvotním naším úkolem je naučit děti si hrát!

V předchozích dobách se plánovaly činnosti pro děti v čase, který měl být určený k volné hře dětí. V dnešní době klademe na volnou hru velký důraz! Pro dítě do šesti let je nezbytná a má nezastupitelnou funkci.

Při hře naplňuje své :

- a) zkušenosti
- b) dovednosti
- c) individuální tempo
- d) zájmy
- e) dětské vztahy
- f) vzájemnost

Znaky hry

Měli bychom si uvědomit, že z pohledu učitelky je prostor pro volnou hru i prostorem pro celkový rozvoj dítěte. Proto musíme brát hru jako vážnou dětskou činnost a nehodnotit ji jako ztrátu času. Dítě se ve volné hře přirozeně učí a poznává.

Hra má základní znaky, na které se soustředíme a podle kterých se dá poznat, zda si dítě skutečně hraje. Poté můžeme zpětně reflektovat na celý proces hry, kterou jsme dětem navodili a případně vyvodit závěry pro další volnou hru.

Důležité znaky hry jsou :

- spontánnost - bezprostřední jednání
- zaujetí – soustředění na hru. Dítě svou hru brání před vnějšími podněty a nechce ji opustit.
- radost – dá se rozpoznat z výrazu obličeje, většinou se dítě usmívá
- tvořivost – jde o nové a originální upravování reálných skutečností okolního světa a jejich nové kombinování
- fantazie – s narůstajícím věkem u dítěte přibývá
- opakování – ke hře se s radostí vrací

- přijetí role – jde o prozkoumávání jednání druhých. Dítě si vybírá a dle svého zájmu přetváří určité situace, volí si v nich svou roli, kterou naplňuje a současně do ní vnáší i své představy a zkušenosti.

Přínos hry pro dítě

Zamysleme se nad tím, co hra dítěti přináší. Silným spouštěcím mechanismem pro hru je radost z činnosti. Nesmíme si myslet, že dítě si hraje proto, aby se něco naučilo, ale z důvodů radosti, kterou mu hra přináší a protože ho zajímá oblast, kterou při hře právě prozkoumává. Není to ani žádné maření času, protože pokud dítěti umožníme dostatek prostoru a času na vlastní realizaci hry, může prožít celou řadu emocí, dozrává v psychické oblasti, ve sféře sebepojetí a sebehodnocení v takové míře, kterou mu řízená činnost nemůže poskytnout.

V každé hře můžeme najít určitý motivační činitel, který přiměje děti hru hrát. Podle těchto motivačních činitelů uvádí Roger Callois čtyři principy hry:

1. princip alea – náhoda. Zde najdeme hry, které jsou založené na náhodě. Hrající se vzdávají vlastní vůli a s napětím čekají, jak to dopadne (rozpočítadla, hry s kostkou). Některé hry, hlavně v pozdějším věku, ale už mohou být nebezpečné (výherní automaty, sázení). Člověk si musí uvědomit, že nejde úplně se odevzdat osudu a čekat, že nás náhoda zachrání.

2. princip mimikry – nápodoba. V této hře si mohou děti vyzkoušet různé role. Na čas se proměnit v pohádkovou bytost, tatínka či zvíře, ale mohou dát i ožít věcem, které jsou ve skutečnosti neživé. Je fascinující být na chvíli někým či něčím jiným a moci se vrátit ke svému já. Tento princip dětem umožňuje vyzkoušet si život na nečisto a přináší jim tím nedocenitelné zkušenosti.

3. principilinx – závrať. Motivací pro tuto hru je touha porušit stabilitu svého těla a nechat se unášet v houpání, či jiné činnosti, která způsobuje závrať a je nám milá (houpačky, kolotoč, točení na tyči).

4. princip agón – soutěž. Mohli bychom ho nazvat princip NEJ. Jde o motivaci

zaměřenou na výkon a soutěž - v dnešní době bohužel tak populární. Tento princip má dvě motivační hlediska: první - ctižádost překonat sám sebe. Jedinci je prospěšná, protože posouvá jeho dovednosti a znalosti k lepším výsledkům. Je to druh ctižádosti, který je ve zdravé míře velmi prospěšný. Nesmí se z ní stát „chorobná nemoc“, která vede k závisti a nenávisti. Druhé hledisko – snažíme se zvítězit nad někým, být lepší a nejlepší. Tato varianta je pro děti nebezpečná. Z vyhrávajících by se mohli stát bezohlední jedinci, kteří se snaží zvítězit za každou cenu. Na druhé straně prohrávající děti se mohou zradit od dalších činností. Časté prohrávání v nich může vyvolat pocit neúspěšnosti a méněcennosti. Obzvláště u předškolních dětí se mohou tyto pocity fixovat a zranit vytvářející se sebepojetí. Takové zranění může nést své důsledky nejen v době dětství, ale i po celou dospělost. Někdo by mi mohl oponovat, že dnešní svět je soutěživý a my bychom měli děti na soutěže – přijetí výhry i prohry, připravit. Umět přijmout výhru závisí však na jiných faktorech než na tom, zda dítě v dětství absolvuje dostatek soutěží. Dobrá sebeúcta, přiměřené sebevědomí, realistická představa o vlastních schopnostech, přednostech i slabinách, zdravá sebedůvěra - to bychom měli děti učit, protože to vše pomáhá dospělému obstát v situacích skutečné konkurence. Proto se princip agón související s touto nebezpečnou motivací snažíme nahradit ostatními třemi principy a je jen na dovednostech učitelky jak s nimi dokáže pracovat.

V předcházející části jsem psala o potencialitách dítěte, které mohou být rozvíjeny a podněcovány. Hra takovéto možnosti má a učitelka by s principy hry měla umět správně zacházet, aby hra měla správný dopad na budoucnost dítěte.

1.5 Prožitkové učení

Dalším z hledisek pozitivního působení na dítě je **prožitkové učení**, ke kterému se váže i hra dítěte. Z toho bychom měli vycházet a zkusme to rozebrat, protože si myslím, že je to ta nejdůležitější činnost, která nám může pomoci navodit u dětí správný směr, kterým by se měly v dalších letech ubírat. To mějme na paměti, pokud si dítě činnost prožije, zkusí, bude mít zážitek, o který ho již

nikdo nepřipraví. Možná je to cesta k tomu, aby děti netoužily po virtuálním světě a jeho prožitcích, ale po těch skutečných, které si mohou na „vlastní kůži“ zkusit. Je založeno na citovém prožívání a osobních zkušenostech, které zasáhnou celou osobnost. Při tomto druhu hry se dítě učí samo, experimentováním a prožitkem. Neučíme ho dlouhodobými výklady, ale děláním, činnostmi, které vedou k prožitku a zkušenosti.

Ovlivnitelnost chování dítěte prožitkem v sobě skrývá i určitá rizika. Chtěli bychom, aby sloužilo podpoře zážitků prospěšných dětské osobnosti, ale bohužel stejnou cestou přicházejí i prožitky, které některé dítě mohou negativně ovlivnit. V současné době může jít o záměrné zážitky sloužící k jejich zneužití (viz rizika současného dětství). Všechny těchto rizik jsme si vědomi a podle toho bychom se měli k dítěti chovat a komunikovat s ním.

Prožitkové učení navazuje na přirozené zákonitosti spontánního stylu učení dítěte. Měli bychom mít na paměti, že u dítěte předškolního věku probíhá učení v tzv. „širším smyslu“.

„To znamená, že jedinec přirozenými cestami a mechanismy svých biopsychosociálních struktur sbírá a zpracovává zkušenosti ze všech oblastí života a po celý svůj život. Zkušenosti získává především tím, že něco dělá a že to, co dělá, prožívá. Přirozenost cest a mechanismů učení prožitkem spočívá v tom, že se spontánně děje v souladu s prací mozku u dítěte teprve zrajícího, dále v souladu s jeho inteligencí a vlastnostmi temperamentu a charakteru a také v souladu s rozsahem a kvalitou nabývaných sociálních zkušeností. Učení tohoto typu je nenásilné, funkční, přirozeným způsobem zdravé“ (4:161).

Nenechme se zmást tím, že se nám hra s učením stále v tématu prolíná do sebe, ale to je správné a důležité, protože je to podstata dětské činnosti.

Aby probíhalo prožitkového učení tak, jak má, nesmíme zapomínat na jeho důležité znaky :

- komunikativnost – verbální i neverbální
- spontánnost
- prostor pro aktivitu
- prostor pro tvořivost

- objevnost – radost z poznávání
- celostnost – aktivita všech smyslů

Učitelka by neměla zapomínat na úlohu, kterou sehraává při realizaci prožitkového učení. Je to role facilitátora . Facilitátor usnadňuje dítěti jeho učení s cílem, aby bylo co nejbližší spontánnímu prožitku a přitom vycházelo z plánu učitelky. Tato role se uskutečňuje tím, že učitelka připravuje prostředí pro motivující a seberozvíjející dětské činnosti. Měla by být pružná a tvůrčí, protože pokud nastane odbočení od tématu a děti změna zaujme, nic se neděje a učitelka by měla nechat děti prožít nastalou situaci a snažit se v této činnosti najít přínos.

Neměla by dopustit :

- direktivní a hromadné řízení
- násilné omezení časového prostoru

Případ z praxe :

V podzimním tématu jsem dětem nabízela vodové barvy , vodu a štětce. Děti měly možnost experimentovat s vodou, papírem a zkoušet si zapouštět barvy. Čtyřletý chlapec Ondra měl velkou radost, že může sám pracovat se štětcem a barvami, vyjádřil se slovy: „To doma nemáme, maminka nám to nekoupí, abychom se neušpinili“. Stejně reagoval, když měl možnost si na namalovaný papír nakreslit lístek a vystříhnout ho : „ Nůžky doma nemáme, maminka nám je nekoupí, abychom se nestříhli“.

(Myslím, že Ondra byl nadšen, že jsem mu dala důvěru a měl možnost objevit a prožít nepoznanou činnost.)

Na tomto případě jsem chtěla ukázat, že je velmi důležitý vztah učitelky a dítěte. Kvalita vztahu ovlivňuje realizaci prožitkového učení. Učitelka by měla být pro dítě podporujícím partnerem, který dítě provází a pomáhá mu objevovat svět. Měl by to být vztah podporující, naplněný úctou k dítěti a zodpovědností za něj. Jeho zdrojem je emoční vřelost, která vede k akceptujícímu a empatickému jednání, což znamená, že dítě přijímáme nepodmíněně takové, jaké je, s jeho přednostmi i slabostmi. Snažíme se chápat jeho prožitky a chování. Učitelka by neměla být

ambivalentní, dítěti by měly být její reakce jasné a srozumitelné. Podporující partnerský vztah je takový, se kterým dítě může počítat a je na něj spolehnoutí.

1.6 Pravidla

Vrátím-li se ještě jednou ke škodlivosti některých dětských zážitků, jsem názoru, že nám jako prevence nebo nástroj k rozlišení vhodnosti a nevhodnosti některých životních nástrah mohou posloužit v mateřské škole i pravidla, na kterých se od samého začátku docházky snažíme s dětmi domluvit. Pravidla se stále promítají dětem do dalšího života a naučí se s nimi pracovat, zacházet a žít podle nich. Začínáme od těch nejjednodušších, která nám z počátku usnadní vstup dětí do školky a zlepší soužití ve školce např.:

- vždy pozdravím (paní učitelka má jít příkladem)
- dodržuji svou osobní hygienu
- hračky si půjčuji a uklízím na své místo

Na ně mohou navazovat další pravidla, která postupně vyplynou z chování dětí ve školce a z různých situací :

- chovám se ke kamarádům přátelsky
- pomáhám druhým
- po třídě se snažím chodit pomalu
- mluvím slušně a potichu
- své místo u stolku udržuji v čistotě
- naslouchám druhým
- při neshodě se navzájem domluvíme
- chovám se vždy tak, abych byl zdravý a v bezpečí
- chráním přírodu

Tak aby pravidla a sjednané dohody opravdu fungovaly, je třeba, aby byly vytvářeny všemi, kterých se to týká. Nikdo by neměl mít pocit, že je utlačovaný, či naopak, že je vítězem. Základním postupem je tedy popsání problému, který

chceme vyřešit a vyzvání ostatních k spoluúčasti na jeho řešení. Dospělí by neměli prosazovat svou vlastní vůli a navržené řešení má být přijatelné pro všechny. Na vytváření pravidel a jejich pojmenování nám výborně poslouží činnost zvaná „komunitní kruh“. Tato činnost velmi přispívá k soudržnosti třídy, ale i k osobnostnímu rozvoji dětí. Děti se v něm učí řadě sociálních dovedností, především naslouchání, formulaci vlastního názoru, ale i respektu k názoru druhých, vystupování před ostatními a trpělivosti. Komunitní kruh má svá pravidla, díky kterým se děti všechny tyto dovednosti učí.

- Právo mluvit – toto symbolizuje drobný předmět (kamínek), který koluje po kruhu a mluví pouze ten, který ho drží, ostatní naslouchají.
- Právo zdržet se – kdo nechce nemusí hovořit a podá předmět dále po kruhu. Dodržování tohoto pravidla přispívá k pocitu bezpečí – nemusím mluvit pokud nechci.
- Vzájemná úcta, respekt – každý může říci svůj vlastní názor. Nevysmíváme se, nekritizujeme to, co řekl jiný.
- Diskrétnost – o čem se hovořilo v kruhu se nevynáší ven.

Komunitní kruh zařazujeme pravidelně a věnujeme pozornost formulování otázek. Klademe je na obecné úrovni – ve třetí osobě jednotného nebo množného čísla nebo v první osobě množného čísla. Používáme ho nejen k vytváření pravidel, ale i k vyprávění zážitků, událostí, uvědomování si, co cítíme v určitých situacích a co v nich můžeme dělat. Nepoužíváme ho k přímému řešení konfliktů, aby některé dítě nemělo pocit odmítnutí a že je někým souzeno!

Pravidla mají pro děti velký význam do budoucna. Prostupují celý další život - představují základní mechanismus jak žít ve skupině, představují bezpečí, řád a stabilitu. Jejich nedodržování zbytečně komplikuje život i vztahy mezi lidmi.

2. Výzkumná část

2.1 Cíl a použitá metoda

Pokud se tedy zamyslíme nad dítětem a jeho dětstvím, měly bychom si položit otázku : „Věnujeme dětem dost velkou pozornost ? „Samozřejmě“, odpoví většina z nás. Ale zkusme se nad tou odpovědí pozastavit a v duchu si ji analyzovat. Neměli bychom mít na mysli materiální pozornost – oblečení a hračky. Máme na mysli skutečný zájem – zda s dětmi hovoříme o jejich činnostech, co celý den dělají, co je trápí, co se jim povedlo a z čeho mají radost. Tím se také dá mnoha problémům předejít, protože budeme vidět změny v jejich náladách a zájmech. Zásadní otázkou by pro nás mělo být : „Víme, co dělají ve svém volném čase, jak a s kým ho tráví?“

Ve výzkumné sondě se zaměřuji na využívání volného času dětí školního věku. V zadání bakalářské práce mám stanoveno, že se budu dotazovat žáků, kteří navštěvují 1. třídu. Věkovou hranici dětí jsem posunula o dva roky výše a to z důvodů většího pochopení daného tématu a větší samostatnosti, která je třeba při vyplňování dotazníků. Výzkum jsem tedy vedla u žáků 3. tříd, dotazovaných bylo 100 dětí.

2.2 Stanovení hypotézy

Výzkumná část je zaměřena na nahlédnutí do dětského světa, čím se děti zabývají v mimoškolním čase . Mám několik hypotéz, které budu sledovat :

- 1) Větší část rodičů nehovoří s dětmi o jejich volném čase.
- 2) Děti většinou nejraději tráví volný čas u televize.
- 3) Děti na vesnici více tráví volný čas pobytem venku.
- 4) Děti ve městě jsou více v domácím prostředí.
- 5) U počítače tráví více času chlapci.

2.3 Popis použité metody

K provedení výzkumu jsem použila dotazníkovou metodu. Zvolila jsem strukturovaný dotazník s uzavřenými otázkami. Obsahová stránka jednotlivých otázek je směřována k mým hypotézám. Otázky jsou jednoduché, aby je děti dobře pochopily a dokázaly najít vhodnou odpověď. Dotazníky jsem rozdávala celkem ve čtyřech školách – dvě školy na vesnici a dvě školy ve městě. Při vyplňování dotazníku jsem byla osobně přítomna, dětem jsem smysl a zadání vysvětlila a v případě nejasností měly možnost se mě zeptat. Dbala jsem na to, aby měly na otázky dostatek času a nebyly ničím vyrušovány. Návratnost dotazníku byla 100 %.

2.4 Výzkumná část, popis zkoumaného vzorku

otázka č.1 : Jakého jsem pohlaví?

a) děvče	45 %
b) chlapec	55 %

Tuto otázku jsem zadávala z důvodu ověření mé hypotézy, zda více času u počítače tráví chlapci či děvčata.

otázka č.2 : Kde bydlím ?

a) na vesnici	36 %
b) ve městě	64 %

V dnešní době je více dětí z města, nebo na vesnických základních školách nejsou naplněny třídy do plných počtů i z důvodů, že rodiče vozí děti do škol ve městě kde pracují. Odpovědi na tuto otázku mi budou nápomocny při určování dvou

hypotéz : zda děti z vesnic tráví více času venku a děti z města více v domácím prostředí.

otázka č.3 : Navštěvuji zájmové kroužky ?

a) ano - rád	64 %
b) ano - nerad	12 %
c) nenavštěvuji	22 %

Dle zjištěných výsledků je zřetelné, že některé děti chodí na zájmové kroužky z důvodů, které jsem uváděla v teoretické části – rodiče mají jistotu, že děti jsou pod dozorem a mají splněnou zodpovědnost za vyplnění volného času svých dětí, ale děti to nebaví a navštěvuji tyto aktivity nerady. Počet dětí které nenavštěvuji žádný ze zájmových kroužků není malý – mohlo by nás to vést k zamyšlení: „Tyto děti nemají žádný zájem či koníčka?“ Ale mohlo by to být i tím, že v místě bydliště se žádná mimoškolní aktivita neprovozuje. Často bývá důvodem i finanční situace rodiny, protože dnes jsou mimoškolní zájmové kroužky placeny ze stran rodičů a ti nejsou možná ochotni investovat do takovýchto aktivit dětí.

otázka č.4 : Svůj volný čas trávím ?

a) s rodiči	34 %
b) sám	24 %
c) s kamarádem	17 %
d) s partou	17 %
e) sourozenci	12 %

V této otázce jsou odpovědi docela vyvážené a je pozitivní, že největší procento dětí tráví svůj volný čas s rodiči. Je však možné, že děti měly na mysli čas

strávený s rodiči o víkendech. Pokud by tak tomu bylo, pak při sečtení odpovědí a + b, by nám vyšlo 58 % dětí. Je to tedy počet dětí, které tráví čas samy v pracovních dnech. Zde už je to velmi velké procento, které nás nutí k zamyšlení: „Proč tyto děti nevyhledávají společné aktivity s kamarády?“

otázka č.5 : Hovoří se mnou rodiče o tom, co jsem celý den dělal?

a) ano	34 %
b) ne	18 %
c) občas	48 %

Myslím, že výsledky dávají za pravdu mé hypotéze, že většina rodičů nehovoří s dětmi o jejich volném čase. Otázkou zde možná zůstává, co znamená slůvko „občas“, ale stejně je alarmující, že rodiče nemají čas si se svými dětmi pohovořit o tak zásadní otázce. Pokud porovnáme odpovědi otázky č.4 a odpovědi otázky č.5, vyšlo nám stejné procento rodičů, se kterými děti tráví volný čas a ti také pravděpodobně mají zájem, o to, co děti ve svém volném čase dělají. Znamená to tedy, že 34 % rodičů se dětem věnuje.

otázka č.6 : Raději svůj volný čas trávím ?

a) venku	45 %
b) doma	44 %
c) jinde	11 %

Pobyt dětí venku a doma je v rovnováze. Ostatních 11 % dětí napsalo variantu jinde a doplnily - u počítače, na výletě, u kamaráda, na chalupě (2 děti), s kočkou a psem, u babičky (3 děti), na hokeji, v bunkru. Pro lepší orientaci, jsem výše

uvedenou tabulku ještě podrobněji rozdělila, abychom věděli, jaký je poměr dětí z vesnice a města, které tráví čas venku a doma.

	Vesnice	město
venku	32 %	45 %
doma	68 %	55 %

Díky této tabulce se ujasnilo, že se potvrdila má hypotéza, že děti z města tráví více času doma. Na druhé straně má hypotéza o pobytu venku dětí z vesnice se nepotvrdila a byla mylná.

otázka č.7 : Pokud jsem sám(a), většinou....

a) čtu knihu	20 %
b) hraji na počítači	35 %
c) koukám na televizi či video	26 %
d) jdu za kamarádem	8 %
e) hraji si venku	5 %
f) jiná možnost	6 %

Jak jsem předpokládala, nejvíce volného času děti tráví u počítače, či sledováním televize a videa. Velmi pozitivní je 20 % čtenářů knih.

Vytvořila jsem ještě jednu tabulku, která se týká poměru chlapců a dívek hrajících ve volném čase na počítači.

chlapci	dívky
71 %	29 %

Jak je patrné z tabulky, má hypotéza o tom, že více na počítači hrají chlapci byla správná.

2.5 Závěry výzkumu

Dotazník mi dal nahlédnout do skupiny dětí, která popsala jak tráví svůj volný čas, zda s nimi rodiče o jejich volném čase hovoří a zda je zajímá, co dělají. Výzkumem jsem zjistila, že děti tráví více času doma o samotě, u počítačů a televizních programů. Nemají potřebu svůj čas vyplnit s kamarády, či nějakou „plnohodnotnou“ činností, aby se z nich časem nestaly otroci televize a počítačů. Stanovila jsem si pět hypotéz a jejich výsledek je následující:

1) *Větší část rodičů nehovoří s dětmi o jejich volném čase*

Tato hypotéza se mi potvrdila.

2) *Děti většinou nejraději tráví volný čas u televize.*

Tato hypotéza byla správná – 26 % dětí tráví svůj čas u televize a dalších 35 % hraje na počítači. Dohromady tedy 51 % dětí tráví volný čas u obrazovky.

3) *Děti na vesnici více tráví volný čas pobytem venku.*

Tato hypotéza se mi nepotvrdila. Z dotázaných dětí, které bydlí na vesnici jich pouze 32 % tráví pobytem venku.

4) *Děti ve městě jsou více v domácím prostředí.*

Tato hypotéza byla správná. Více času v domácím prostředí tráví 55 % dětí.

5) *U počítače tráví více času chlapci.*

Tato hypotéza byla též správná. Z celkového počtu dětí, které tráví svůj čas u počítače je 71 % chlapců. Myslím si, že je to i z důvodu zaměření různých počítačových her, které jsou většinou technického či bojového zaměření.

Tabulka níže uvádí kolik z mých hypotéz bylo správných:

správné	80 %
chybné	20 %

Měli bychom se pokusit nalézt řešení a odpovědi na naléhavé téma, kterým se stále více stává využití volného času dětí. Začít bychom měli již od předškolního věku, kdy by se děti měly naučit si hrát, plnohodnotně prožívat život. Pak děti nebudou mít potřebu vyhledávat virtuální svět a nebudou vystaveny jeho nástrahám, které na ně v některých programech číhají a jejichž důsledky se objevují postupem času. Pravdou zůstává, že bychom měli svou aktivitu směřovat i na rodiče, kteří by měli mít zájem na tom, aby si udělali na své děti více času. Nelze přebírat odpovědnost za rodiče, ale mohli bychom je přimět strávit i s dětmi více času ve školkách v podobě aktivit „rodiče s dětmi“.

3. Aplikace výsledků výzkumu do praxe

3.1 Zamýšlení nad problémem

Dospělí jsou zde k tomu, aby dětem v jejich dětském světě pomáhali a přestávají být autoritou, která jim říká, co mají dělat a co ne. To však neznamená, že budou děti zabezpečovat pouze materiálně a svůj čas a opravdový zájem do toho neinvestují. Zásadní otázkou je, jak děti tráví svůj volný čas a zda jejich rodiče si udělají prostor s nimi o tom hovořit. Jak jsem zjistila, významná část dětí tráví čas nevhodným způsobem a nebo navštěvuje zájmové aktivity, které je nezajímají. Jak z toho ven? Třeba nemají vůbec představu o tom, jak život přínosně prožívat, nebo si ani nedokáží najít kamarády. Pokud s nimi nikdo nekomunikuje, pravděpodobně ani ony nedokáží navázat přátelskou komunikaci. Pak jim nezbývá nic jiného, než trávit čas samy či ve společnosti technických vymožeností. Kdo jiný by měl dětem poradit a naučit je to než my, dospělí? Neměli bychom nechat naši budoucí generaci tápat, ale měli bychom projevovat dostatek zájmu o děti a jejich vnitřní pocity. Často to pro ně bývá největším projevem lásky. S přibývajícími léty si to čím dál více budou uvědomovat a budou připraveni na další generaci.

Odpovědí se s největší pravděpodobností stává vliv výchovného prostředí, kde je dítěti věnována trpělivá a laskavá péče vzájemně se doplňujících a spolupracujících pedagogů s rodiči. Je vhodné poukázat na blahodárné účinky toho, když dospělí s dítětem srozumitelně a smysluplně hovoří o všem, co ho zajímá, čemu nerozumí a co ho znepokojuje, kdy spolu v klidu řeší problémové situace a rozvíjejí jeho osobní iniciativu.

Zůstává faktem, že prvními učiteli dítěte jsou jeho rodiče. Po vstupu dítěte do mateřské školy je tato role rozdělena na učitelku, která má na starosti výchovu a vzdělání ve škole, a na rodiče kteří jsou jím doma. Učitelky mateřských škol jsou partnery rodičů ve výchovné a vzdělávací péči o dítě předškolního věku. Rodiče očekávají od učitelky profesionalitu a zájem o rozvoj jejich dítěte. Jejich

úloha je nezaměnitelná, vzájemně nenahraditelná, ale společně se mohou doplňovat ku prospěchu vývoje dítěte. Úspěšná učitelka bývá ta, která se snaží vyjít vstříc rodičům. Navrhuje, projektuje a realizuje různé druhy a formy vzájemných kontaktů a aktivit. Rodiče jsou významnými partnery učitelky, spoluvytvářejí klima v mateřské škole. Na vztahu učitelky a rodiče závisí i vztah dítěte k učitelce a jak prožívá pobyt v mateřské škole.

Co může učitelka udělat, aby školní vzdělávání ovlivnilo životní hodnoty dítěte ?

Měly bychom naučit děti takovým činnostem, aby neměly potřebu vysedávat u počítače, televize a nechávat se unášet od reality. Měly bychom je naučit si hrát, ponechat jim dostatek prostoru pro **volnou hru**. Snažit se jim nabídnout činnosti, ze kterých budou mít radost a prožitek – **prožitkové učení**. Přesný recept pravděpodobně nenalezneme a ani to nejde, protože každé dítě je individualita a osobnost. Budeme dělat vše pro to, abychom děti správnou motivací vhodně nasměrovaly, abychom je naučily respektovat určitá **pravidla**, která jsou v životě důležitá a budou je stále provázet, abychom s dětmi hovořily formou **efektivní komunikace**, která jim dává prostor pro rozhodování. Neměly by mít strach říci svůj vlastní názor a mělo by jim být z jednání učitelky patrné, že jsou pro ni rovnocennými partnery. Závisí na **dovednostech učitelky**, jak dokáže s dětmi pracovat.

3.2 Dovednosti učitelky

Učitelka se především snaží, aby si každý odnesl z mateřské školy to nejlepší, co nejvíce dobrých zážitků a zkušeností, které bude moci v dalším životě zúročit. K tomu by měla mít každá dobrá učitelka tyto profesní dovednosti :

- sociálněpsychologické - mezi ně se řadí prvky vztahující se k sobě samému a prvky týkající se mezilidských vztahů
- vztahující se k realizovaným činnostem – souvisí s tím co s dětmi dělá

- metodické – zaměřuje se na metodické a didaktické zpracování činnosti
- speciálněvýchovné a diagnostické – vztahují se k respektování vývojových a individuálních charakteristik dítěte

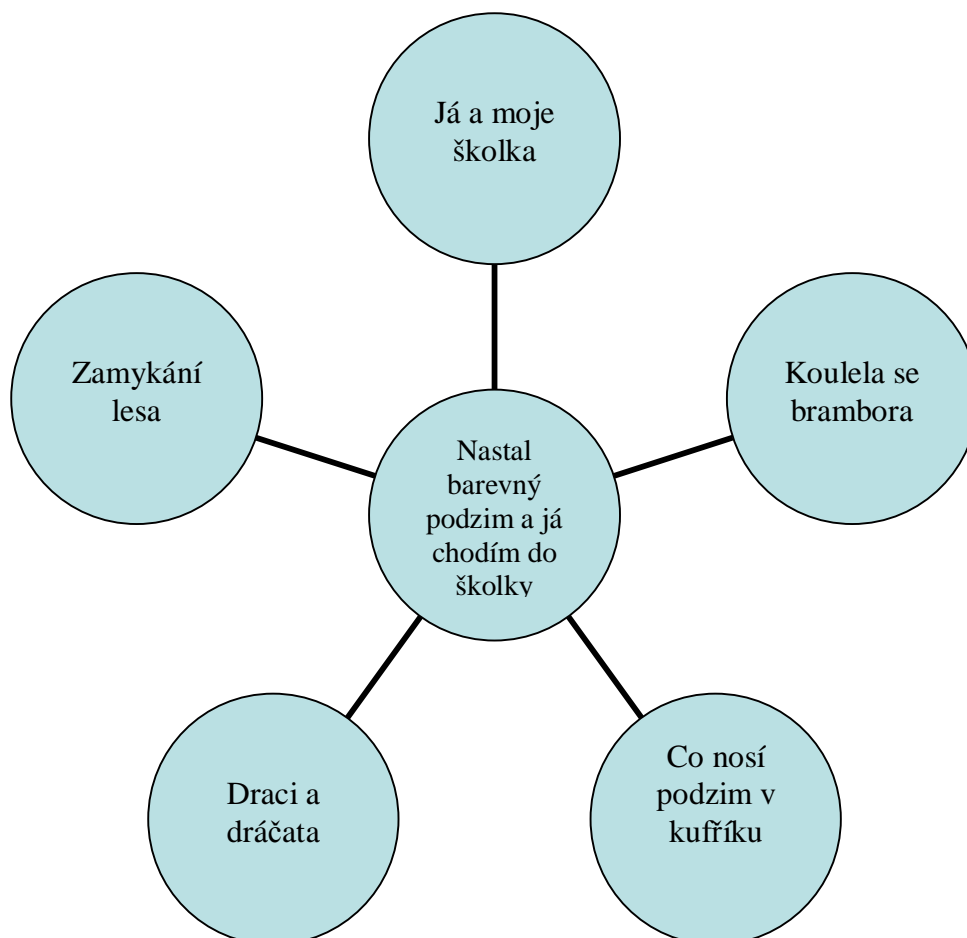
Všechny tyto dovednosti se prolínají a doplňují. Každá práce učitelky začíná plánováním. Již zde by si měla stanovit konkrétní výstup, ke kterému chce děti vést a podle toho naplánovat konkrétní činnosti, které dětem nabídne. Měla by mít na paměti, že by se měly všechny činnosti prolínat a vzájemně si být blízké. Měly by vycházet ze zájmů dítěte, rozvíjet a doplňovat jeho znalosti a vědomosti. Tyto činnosti se spojují do celků, které se propojují určitým tématem. V těchto činnostech by se nám mělo objevit vše čím chceme dítě zaujmout, co mu chceme dát do života, aby to pro něj bylo zajímavé, tvůrčí a motivující. Při sestavování celků má mít učitelka na paměti tato hlediska :

- stanovení hlavního cíle, ke kterému směřují cílené a předem promyšlené vzdělávací činnosti
- rozvíjení celé osobnosti jako celku
- zahrnutí více vzdělávacích činností
- propojenost učiva
- témata vhodná a přiměřená věku a zájmům dítěte
- motivační hledisko
- vytváření podmínek pro prožitkové učení
- sebereflexe a zpětná vazba

Následující program s podzimní tematikou, je ukázkou, v které jsou použity všechny doporučované přístupy, metody a činnosti, které by měly být pro děti motivující k dalšímu prohlubování získaných znalostí a dovedností.

4. Téma : Nastal barevný podzim a já chodím do školky

S každým podzimem souvisí nástup dětí do mateřské školy, tedy adaptace. Je to oblast na kterou se zaměřujeme nejvíce a je pro nás důležité, abychom v dětech vzbuzovali důvěru a lásku. Každé dítě má svou jedinečnou psychickou výbavu, temperament, který určuje, jak bude reagovat na nové prostředí a situace. V naší pedagogické výbavě by měla být láska a bezpodmínečné přijetí dítěte, díky kterým si k nám děti vytvoří cestu při vstupu do mateřské školy.

4.1 Podtéma : Já a moje školka – třída „Motýlci“

Dílčí cíle :

- získávání relativní citové samostatnosti
- seznamování s místem a prostředím
- seznamování s pravidly ve třídě
- rozvoj schopnosti sebeovládání
- seznamování s pravidly chování ve vztahu k druhému
- rozvoj schopnosti žít ve společnosti druhých

Navrhované činnosti :

- volná hra
- komunitní kruh a jeho pravidlo
- vymalování své značky
- vytleskávání „ Jak se jmenuješ“
- pohybová hra „ Kdo tě volá“
- prohlídka mateřské školy
- básnička „ Po prázdninách“ a „Pořádníček“
- nácvik písně „ Uděláme kruh“
- grafomotorický list „Kreslím, kreslím kolečko.“
- četba z knihy „Tomík a Andulka“ - str.29 „ Tomík jde do školky“
- obtisk ruky na své portfolio
- kreslení obrázku na své portfolio
- cvičení s motýlky
- jednoduché pohybové hry s jedním pravidlem

Každé dítě přivítal v mateřské škole papírový motýlek a obrázek jeho vlastní značky. Tyto dva dárečky si děti mohly vzít domů, aby se mohly lépe ztotožnit s novým prostředím. První týden byl adaptační, a tak mohli rodiče s dětmi pobýt v mateřské škole, hrát si s nimi, pozorovat je a nenásilně jim umožnit odpoutání se od nich. Nepovedlo se to u všech, každé dítě je jiné a některé potřebují více času. Většinu času děti věnovaly volné hře a paní učitelka měla úlohu poradce, pozorovatele a bezpečného zázemí pro stýskající si děti. Největší zájem děti projevily o hračky, snažila jsem se jim pomáhat při úklidu, aby věděly, že každá hračka má své místo. Nabídku činností měly též připraveny na stolech (omalovánky, drobné stolní hry, obrázkové knihy). Některým jsem pomáhala při rozhodování, jakou zvolit činnost, ale pouze pokud o mou pomoc projevily zájem. Při seznamování a komunikaci jsme se učili básničku, na kterou mají děti i s paní učitelkou dělat kruh. Zpočátku jsme si brali na pomoc i lano, ze kterého jsme předem udělali na koberci kruh tak, aby děti věděly, co mají dělat. Ke komunikaci jsme používali míček, který jsme posílali po kruhu, a snažili se naučit pravidlo: „Mluví pouze ten, kdo drží míček, ostatní naslouchají“. Vyprávěli jsme si, co jsme dělali o prázdninách. Mnoho dětí cestovalo, a tak jsme se rozhodli, že si uděláme výlet po mateřské škole. Nakreslili jsme na karton velkou lokomotivu s vagonem a vydali se na poznávací výlet. Navštívili jsme kuchyňku a paní kuchařky, prostory na cvičení a hry a také třídu předškolních „Berušek“, které nás vzaly do hry a ukázaly nám jejich hračky.

Naučili jsme se jednoduché hry, jejichž prostřednictvím jsme si zapamatovali jména našich kamarádů, poznali svoje značky a věděli jména paní učitelek (děti nás oslovují jménem). Při hrách jsme dbali na jednoduchost a lehké zapamatování. Mou snahou bylo, aby měla hra pouze jedno pravidlo.

Děti si vybarvovaly svoji značku, obtiskovaly ruku na svou krabici, kam si budou ukládat výkresy a výrobky. Nepracovali všichni, některé děti se ostýchaly, ale nenutila jsem je, protože měly možnost si to v budoucnu dodělat. Seznamovali jsme se i s okolím mateřské školy - se zahradou, pískovištěm, zahradním domkem a přilehlým areálem. V začátcích jsme trávili čas u mateřské školy na zahradě

a pískovišti z důvodu překonání obav některých dětí. Měly strach, že pokud odejdou z budovy mateřské školy, rodiče je nenajdou a nechají je tam.

V začátcích při sebeobslužných činnostech (používání toalety, mytí rukou, svlékání a ukládání oblečení před odpočinkem) pomáhali dětem starší kamarádi a paní učitelka. Děti měly dostatek času na zvládnání pro ně nových činností a v těchto situacích bylo důležité používání efektivní komunikace ze strany paní učitelky, aby dítě nemělo pocit, že to neumí, nezvládne a je na něj činěn nátlak.

Přínos pro dítě:

- *pocit bezpečí při rozhodování (mohu a nemusím hovořit v komunitním kruhu)*
- *pocit soudržnosti*
- *naslouchání druhým a formulování vlastní myšlenky*
- *dostatek prostoru při hře*
- *vzor chování paní učitelky*
- *důležitost každého jedince*
- *dostatek příležitosti k úspěšnému zvládnání úkolů (sebeobsluha)*
- *pocit důvěry*

4.2 Podtéma : Koulela se brambora

Dílčí cíle :

- rozvoj jemné motoriky
- procvičení paměti
- znalost a pojmenování druhů zeleniny
- rozvoj a užívání všech smyslů

Navrhované činnosti :

- pohádka „ Princeznička na bále“
- krájení a navlékání brambor – korále pro princeznu
- dramatizace pohádky
- charakteristika brambor – kopání brambor z písku pozorování, komunitní kruh
- básnička „ Já jsem brambor šiřatý“
- grafomotorický list s tématem brambory
- píseň „ Cibulěnka“
- nácvik tanečku k písni
- mačkání papíru a lepení – „ brambory v pytli“
- cvičení s bramborou a pohybová hra „ Na Honzika“
- Kimova hra „Co bylo v košíčku“
- ochutnávání zeleniny
- hry na pískovišti a poznávání blízkého okolí
- prohlížení knihy Fischerová,G., Rok na vesnici str.120 - 123

Fischerová, G., Pohádky ze statku str. 56

K motivaci jsem zvolila převlek – šaty a korunku pro princeznu. Dětem jsem přečetla pohádku „Princeznička na bále“. Vyprávěli jsme si o jednotlivých postavách, kdo by chtěl kým být, zkoušeli jsme hlasy - jak kdo mluví (rozdíly), porovnávali vlastnosti. Pro děti byly přichystány převleky, kdo chtěl mohl si ho zkusit (zůstaly stále ke hře). V dalších dnech se báseň promítla do volné hry, některé děti si hrály na princeznu, krále a Honzu a chystaly pro ostatní děti divadelní představení.

Při pobytu na pískovišti měly děti za úkol vykopat brambory (předem schované). Zjistily, že to není tak jednoduché. Brambory, které děti vykopaly, jsme si donesli do školky a měli jsme je k dispozici – posílali jsme je v komunitním kruhu a popisovali je, vyráběli jsme obtisky, navlékali korále pro princeznu, ochutnávali a rozlišovali od ostatních druhů zeleniny, cvičili jsme s nimi a zároveň pozorovali, jak mění svůj tvar vysycháním. Během tématu tři děti přinesly do školky košíky, tak jsme se učili házet do košíku, zkoušeli potěžkat košík plný brambor a při té příležitosti prohlíželi knihy o pěstování a sklizni této zeleniny. Den poté nám Martin přinesl velkou dýni ze zahrádky, nechali jsme si ji po domluvě s dětmi na ozdobu a slíbili jsme si, že z ní později vyrobíme strašáka.

Báseň „Já jsem brambor šiřatý“ nás přiměla hovořit o lidských vlastnostech, protože Janička řekla : „Když je šiřatý, tak je nešikovný“.

V tvořivé činnosti děti vyráběly pytel s brambory – trhání, mačkání a lepení barevného papíru (brambor) do předem namalovaného pytle.

Přínos pro dítě :

- *vžívání se do jiných rolí a možnost je opustit – princezna, král...*
- *rozvoj fantazie při divadelní hře*
- *kooperace při práci s brambory - děti si navzájem pomáhaly: krájet brambory, podávat kostičky a samy mezi sebou dávaly pozor na bezpečnost při práci s jehlou – dávalo jim to pocit důležitosti a důvěry*
- *možnost volby při ochutnávce – svobodné rozhodnutí*
- *partnerský přístup při domluvě o dýni*

4.3 Podtéma : Co nám nosí podzim v kufříku

Dílčí cíle :

- poznávání barev
- práce s přírodninami
- prohlubování prosociálních vztahů – sounáležitost
- seznámení s okolím školky
- upevňování pravidel

Navrhované činnosti :

- sběr přírodnin, stavění si z přírodnin, lepení na společný strom, grafomotorický list s tématem listu
- básnička „ Malíř podzim“
- cvičení s přírodninami – chůze po nerovném povrchu
- pohybová hra „ Pan čáp ztratil čepičku“
- čtení pohádky - Čtvrtek, V. : Pohádky z pařezové chaloupky „ Jak pekli kaštany“ str.111
- barvení listů prstovými barvami
- poznávací činnosti - tajemný pytlík s přírodními věcmi
- práce s keramickou hlinou – lísteček
- grafomotorický list – padající list
- hry v přírodě – „Paletka“
- lisování listů a práce s nimi
- písnička – „ Mraveneček v lese“

Ve třídě ráno ležel na stole neznámý kufřík, na kterém byl nakreslený piktogram – přeškrtnutý otevřený kufr. Znamenalo to, že děti nesmí kufřík otvírat. Vysvětlila jsem jim, že s ním mohou opatrně manipulovat a přemýšlet, kdo ho přinesl a co v něm asi je. Reakce dětí byly různorodé. Někdo myslel, že jsou v kufříku ukryty bonbony, jiný zase kašpárek a některé děti slyšely i zvuky, které připomínaly kočku a slona. Po příchodu všech dětí jsme si společně kufřík otevřeli a našli v něm dopis od pana Podzima, barevné listí, pár žaludů, kaštanů a jiné přírodniny. Dopis jsme si společně přečetli. Mohly číst i děti, protože byl z části malovaný. Pan Podzim nás zval do přírody a poslal nám na ukázkou pár přírodnin. Zkoušeli jsme si pana Podzima představit, jak asi vypadá, a pak si naplánovali, co z těch dárků od něj vyrobíme. Během celého tématu děti nacházely každý den v kufříku dopisy, které nás zvaly na vycházky a dávaly různé úkoly. Po celou dobu jsme s sebou ven nosili košíček, do kterého jsme dávali dary přírody, které jsme nacházeli. Ty se pak měnily ve školce pomocí dětí ve zvířátka, človíčky, nebo podzimní ubrus s natištěnými listy. Naučili jsme se lisovat listí, které jsme nejdříve třídili podle barev, velikosti a tvaru. Novou zkušeností pro děti byla práce s keramickou hlínou. Po prvotním ostychu si nakonec všechny děti vyrobily lístečky na podzimní výstavu. Při poznávání co nepatří do přírody si děti poslepu vyndaly z pytlíku jednu věc, o které měly říci, zda patří do přírody nebo ne. Jedna holčička měla strach a do pytlíku nesáhla. Vyvolalo to otázku: „Proč se Natálka bojí“? Děti hovořily o strachu. Zkusili jsme si také, jaké je to být zraněný, motivovala nás k tomu píseň o mravenečkovi.

Přínos pro dítě:

- *vytváření kladného vztahu k přírodě*
- *rozvoj fantazie při vytváření společných činností*
- *pojmenování vlastních pocitů a překonání strachu*
- *radost z nově poznávaných činností (práce s hlínou, kresba v písku)*

4.4 Podtéma : Draci a dráčata

Dílčí cíle :

- sledování rozmanitostí počasí
- kooperace dětí při společné práci
- orientace v prostoru
- vytváření prosociálních postojů

Navrhované činnosti :

- čtení knihy „Míček Flíček“
- komunitní kruh – reakce na četbu
- píseň „ Dešťové kapičky“
- doprovod na nástroje z Orffova instrumentáře
- nácvik tanečku
- výroba společného draka
- malování draka křídou a olejem
- cvičení se šátečky, strachový pytel – vyjádření svého pocitu
- grafomotorický list – dračí ocas, deštníky
- báseň „ Draček“
- dechová cvičení
- výzdoba třídy
- akce s rodiči – „ Dračí odpoledne“
- procvičování verbálních dovedností – malý, menší, nejmenší

Při tomto tématu jsme zapojili i rodiče. Požádali jsme je, zda by mohli s dětmi doma vytvořit draka. Mohl být z různého materiálu a nemusel umět létat. Postupně děti nosily draky do mateřské školy a zdobily jsme s nimi třídu. Díky drakům jsme si vyprávěli o počasí, které mají draci rádi. Četli jsme si knihu „Míček Flíček“ a rozpoznávali, kdo byl v příbězích hodný a kdo zlý. Během četby děti samy zkoušely přemýšlet, jak asi příběh dopadne a komu fandí. Celá třída se domluvila, že si vyrobíme draka, který je hodný a bude se na nás smát. Při vycházkách na louku děti drakovi vyrobily hnízdo ze suché trávy a naučily se uplést dračí ocas ze suchého listí. Ne všem to šlo hned, ale děti si navzájem pomáhaly nebo si hotové dračí ocasy darovaly.

Dětem byly k dispozici hudební nástroje z Orffova instrumentáře. Vyjadřovali jsme s nimi počasí (sílu deště) a hráli na ně doprovod k písničce „Dešťové kapičky“. Během ranní volné hry si s nimi též mohly hrát, ale některým dětem velký hluk vadil. Proto jsme si povídali o příjemných zvucích a hluku. Děti si z nahrávek vybíraly melodii, která se jim líbí, a zkoušely ji vyjádřit pohybem a nebo na ni s kamarády tančit.

Třídu jsme si vyzdobili nejen draky z domova, ale též jsme vyráběli draky z papíru, na které jsme malovali olejem a křídami. Výtvary dětí jsme si rozvěsili na okna.

Téma jsme zakončili zábavným odpolednem s rodiči. Všichni jsme se společně vypravili pouštět draky. Děti z této akce měly velkou radost.

Přínos pro dítě:

- *respektování názorů jiných dětí*
- *rozvoj myšlení a fantazie*
- *rozvoj ohleduplnosti a kooperace (návěst tanečku, výroba draka)*
- *radost ze společně vykonané práce*
- *spolupráce rodičů s mateřskou školou*

4.5 Podtéma : Zamykání lesa

Dílčí cíle :

- vytváření kladného vztahu k zvířatům a přírodě
- pochopení slov „musíme si pomáhat“
- rozvoj komunikativního projevu
- posilování prosociálního chování k ostatním

Navrhované činnosti :

- komunitní kruh – lesní zvířátka, pomoc jeden druhému
- pohádka „ Budka“ – vysvětlení pohádky
- dramatizace pohádky „Budka“
- pohybové ztvárnění jednotlivých zvířat
- poznávání zvířat podle obrázku a zvuku
- báseň „Leze ježek“
- EKO centrum – ukázka živého ježka
- tvoření hnízda pro ježka na zimu
- grafomotorický list – ježkovo klubíčko
- výroba sovičky ze šišky
- pohybová hra – „ Na zvířátka“
- výroba strašidla z dýně
- skládání básně na zamykání lesa
- návštěva lesa – nasypání kaštanů a žaludů do krmelce
- posezení s rodiči – hrabání listí a opékání buřtů na zahradě

Toto téma jsem začala komunitním kruhem (děti ho již bezvadně zvládnou udělat samostatně s říkáním básničky). Po úvodním přivítání jsem dávala dětem slovní hádanky. Správné odpovědi v podobě obrázků jsme si pověsili na nástěnku. Na závěr hádanek se děti při pohledu na tyto obrázky měly zamyslet nad tím, co je spojuje. Byl to les a děti to uhádly. Vyprávěli jsme si o životě v lese, kdo tam žije, čím se živí a co se asi děje v lese v zimě. Četla jsem jim pohádku „Budka“. Poté jsem dětem nabídla masky zvířat, které pojmenovávaly a zkusily si společně pohádku zahrát. S mou pomocí jsme postavili na toto představení chaloupku. Později sloužila k mnoha jiným hrám (garáž, pokojík, bouda pro psa). Vyrobili jsme si sovičku ze šišky, malovali medvěda a všechna tato zvířata usadili do lesa, který děti namalovaly na veliký arch papíru. Denní cvičení a rozcvičky byly motivovány zvířecími pohyby a různými říkankami o zvířatech. Nezapomněli jsme si vyřezat slibované strašidlo z dýně. Děti pomáhaly, a kdo chtěl, mohl dýni i ochutnat. Přijeli nás navštívit pracovníci z EKO centra Votice, kteří si pro děti připravili povídání o ježkovi a jednoho živého s sebou přivezli. Děti byly nadšené a zajímalo je, jak je možné, že ježek dokáže tak dlouho spát. S dětmi jsme pak z listí a trávy venku dělaly pro ježky pelíšky na přezimování. Domluvili jsme se, že uděláme dobrý skutek i pro lesní zvířátka a na zimu jim do krmelce doneseme žaludy a kaštiny. Tím zamkneme les na zimu a zároveň se rozloučíme s podzimem. Vymýšleli jsme uspávací zaklínadlo, aby zvířátkům a lesu bylo v zimě dobře. Rodiče s dětmi se zapojili a nosili do mateřské školy nasbírané žaludy a kaštiny pro zvířata. Při návštěvě lesa jsme narazili na odpadky, které jsme odnesli a řekli jsme si o jejich škodlivosti.

Celé téma jsme zakončili akcí na zahradě mateřské školy, kde jsme za vydatné pomoci rodičů a dětí shrabali listí a připravili zahradu na zimu.

Přínos pro dítě:

- *pomoc druhému - rozvoj sounáležitosti*
- *dodržení slibu a zodpovědnost za své rozhodnutí*
- *utváření kladného vztahu k přírodě*

4.6 Evaluace

Cílem tohoto celku bylo navzájem se s dětmi poznat, učit se spolu komunikovat, respektovat se, orientovat se v prostorách mateřské školy a blízkém okolí. Další snahou, která se osvědčila, bylo naučit děti vyvozovat pravidla chování ve třídě. Ne všechny děti jsou schopny pravidla respektovat, ale časem se jim jistě upevní. Za největší úspěch považuji „komunitní kruh“, který se pro nás stal denním rituálem. Děti zde mají možnost ostatním sdělit co je u nich nového, co prožily nebo na co se těší. Tímto se učí sounáležitosti ve skupině, navazovat citové vztahy, schopnost empatie, učí se hodnotit činy i chování a projevovat své názory a pocity. Dalším cílem bylo s dětmi pozorovat a poznávat podzimní přírodu a plody, které nám dává. Pracovali jsme s přírodními materiály a učili se spolupracovat všichni dohromady. Je to začátek veškeré spolupráce, poznávání a přijímání nových rolí, proto si spoustu úkolů s sebou neseme do dalšího období, ve kterém navážeme na již naučené dovednosti a poznatky, a nadále je budeme rozvíjet.

- zvnitřnění již dohodnutých pravidel a vytváření nových – děti by se měly naučit číst piktogramy a zacházet s nimi
- prohlubování přátelství mezi dětmi – učení se empatii a pochopení kamaráda (půjčování hraček)
- získávání důvěry paní učitelky u dětí – nepodařilo se to u všech dětí
- vytváření prostoru pro soukromí – některé děti nemají rády velký kolektiv
- poznávání sebe sama – získávání sebevědomí, pocitu osobní spokojenosti, vysvětlení pocitů, které děti mají (strach z čertů, radost z dárků)
- společné plánování činností – děti mají možnost samy se dohodnout a vytvořit si program – učí se tím odpovědnosti za svá rozhodnutí
- prohlubování poznatků o kulturních tradicích – vánoční zvyky
- rozvíjení kulturních a estetických zážitků – návštěva divadla pro děti
- rozvíjení spolupráce s rodiči – plánování společných akcí, rodiče by měli být kvalitně a včas informováni o programu

5. Závěr

Základním přínosem z této bakalářské práce je poznání pro nás pedagogy a rodiče: Měli bychom si uvědomit, že pro budoucnost dětí je lepší předcházet všem negativním jevům, než je v pozdější době zdlouhavě napravovat. Jedním ze způsobů, jak lze tuto prevenci uskutečňovat, je nabízet dětem kvalitní vzdělávací programy, které směřují k naplňování potencialit dětí a současně respektují jejich prostor pro seberealizaci a probouzejí v dětech zájem o další vzdělávání, aktivitu a tvořivost.

Bakalářská práce pro mě byla přínosem v utvrzení, že je správné být pro dítě podporujícím partnerem, který dítě provází a pomáhá mu objevovat svět. Při tomto poznávání je důležité, aby dítě mělo prostor pro vlastní iniciativu, zkušenost, uvědomění si vlastní chyby a její možné nápravy.

Také jsem si uvědomila, jak je důležité nezapomínat na komunikaci s dětmi, která je v některých rodinách velmi vzácná a málokdy je efektivní. Proto si myslím, že velkým úkolem do mé další pedagogické práce, je těsnější spolupráce s rodiči, kteří by měli nahlédnout z větší blízkosti do problematiky volného času dětí a uvědomit si, že právě zde je prostor pro to, jak pozitivně ovlivnit další vývoj dítěte.

6. Seznam použité a citované literatury

1. Bruceová. T. : Předškolní výchova. Portál, Praha 1987.
2. Caillois. R.: Hry a lidé. Nakladatelství Studia Ypsilon, Praha 1998.
3. Havlíková. M.: Kurikulum podpory zdraví v mateřské škole. Portál, Praha 2000.
4. Havlíková. M. : Zdravá mateřská škola. Portál, Praha 1995.
5. Helus. Z.: Dítě v osobnostním pojetí. Portál, Praha 2004.
6. Javna. J. : 50 nápadů pro děti k záchraně Země. Imprima 1991.
7. Kohlova. M. : 200 výtvarných činností. Portál, Praha 1996.
8. Kolář. M. : Skrytý svět šikanování v praxi. Portál, Praha 1997.
9. Kopřiva. P. : Respektovat a být respektován. Spirála, Kroměříž 2005.
10. Kořátková S. : Hry v mateřské škole v teorii a praxi. Grada, Praha 2005.
11. Kulhánková. E. : Taneční hry s písničkami. Portál, Praha 2006.
12. Mertin. V., Gillernová. I.: Psychologie pro učitelky mateřské školy. Portál, Praha 2003.
13. Opravilová. E., Gebhartová. V. : Rok v MŠ – kurikulum předškolní výchovy. Portál, Praha 2003.
14. Svobodová. E.: Hra v mateřské škole. Sborník: RAABE, nakl. Josef Raabe, Praha 2005.
15. Svobodová. E.: Obsah a formy předškolního vzdělávání. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích 2007.

7. Přílohy

1. příloha

DOTAZNÍK

Jmenuji se Milena Bejlková. Pracuji jako učitelka mateřské školy v Poříčí nad Sázavou a studuji 3. ročník dálkového studia speciální pedagogiky – učitelství pro mateřské školy v Českých Budějovicích. Píši bakalářskou práci zabývající se problematikou vlivu obsahu předškolního vzdělávání na kvalitu prožívaného dětství a s tím souvisí výzkum využívání volného času dětí.

Tento dotazník jsem zpracovala za účelem zmapování činnosti dětí ve svém volném čase.

Dotazník je anonymní a bude využit pro potřeby mé bakalářské práce.

Pokyny pro vyplnění dotazníku:

- 1) Dotazník je tvořen otázkami, u kterých je uvedeno více možných odpovědí.
- 2) Z těchto možností si dítě vybere pouze jednu a tu označí zaškrtnutím daného písmene u kterého se odpověď nachází.
- 3) Aby mohl být dotazník vyhodnocen, je nutné, aby byly zodpovězeny všechny otázky.

Názorný příklad :

Otázka:

Jakého jsem pohlaví

- a) dívka (přeškrtnutím písmene označíme správnou odpověď)
- b) Chlapec

- 1) **Jakého jsem pohlaví?**
  - a) děvče
  - b) chlapec

- 2) **Kde bydlím?**
  - a) na vesnici
  - b) ve městě

- 3) **Navštěvuji zájmové kroužky?**
  - a) ano – rád
  - b) ano – nerad
  - c) nenavštěvuji

- 4) **Svůj volný čas trávím**
  - a) s rodiči
  - b) sám
  - c) s kamarádem
  - d) s partou
  - e) sourozenci

- 5) **Hovoří se mnou rodiče o tom, co jsem celý den dělal ?**
  - a) ano
  - b) ne
  - c) občas

- 6) **Raději svůj volný čas trávím :**
  - a) venku
  - b) doma
  - c) jinde – napiš kde.....

- 7) **Pokud jsem sám(a), většinou**
  - a) čtu knihu
  - b) hraji na počítači
  - c) koukám na televizi či video
  - d) jdu za kamarádem
  - e) hraji si venku
  - f) jiná možnost – napiš jaká.....

Děkuji za spolupráci při vyplňování tohoto dotazníku.